

¹¹ Полное собрание русских летописей (далі – ПСРЛ). – Т. 2. Ипатьевская летопись. – СПб., 1908. – Стлб. 776.

¹² Там само. – Стлб. 486–488.

¹³ Головка О. Б. Князь Роман Мстиславич та його доба: Нариси з історії політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття. / О. Б. Головка. – К.: Стило, 2001. – С. 186; ; Котляр М. Дипломатія галицьких і волинських князів XII–XIII ст. / М. Котляр // Київська старовина. – 2000. – № 5. – С. 5–7.

¹⁴ Волощук М. Проблема васальної (?) підлеглих князів Ігоревичів чернігівських від угорського короля Ендре II: джерела, історіографія, постановка проблеми / М. Волощук // Український історичний збірник 2008. – Вип. 11. – К., 2008. – С. 18–19.

¹⁵ Матузова В. И., Назарова Е. Л. Крестоносцы на и Русь. Конец XII в. – 1270 г. Тексты, перевод, комментарий / В. И. Матузова, Е. Л. Назарова. – М.: Изд. «Индрик», 2002. – С. 364–368.

¹⁶ ПСРЛ. – Стлб. 819, 831, 835.

¹⁷ Там само. – Стлб. 509.

¹⁸ Там само. – Стлб. 523–524.

¹⁹ Там само. – Стлб. 858.

²⁰ Там само. – Стлб. 821.

²¹ Там само. – Стлб. 906.

²² Баскин Ю. А., Фельдман Д. И. История международного права / Ю. А. Баскин, Д. И. Фельдман. – М.: Междунар. отношения, 1990. – С. 72.

Резюме

Ромінський Є. В. До проблеми співвідношення міжнародних і міжкнязівських договорів (X–XIV ст.).

Дослідження присвячено проблемі співвідношення таких видів середньовічних давньоруських договорів як міжкнязівські та міжнародні. Дається огляд наукової літератури та аналізується роль історіографії у вивченні проблеми. Через порівняння окремих підвидів таких договорів, розкривається їх сутність та основні риси, притаманні окремим видам договорів або спільні для обох.

Ключові слова: джерело (форма) права, нормативно-правовий договір, міжнародні договори, міжкнязівські договори, Київська Русь, середньовічне право, середньовічне міжнародне право.

Резюме

Роминский Е. В. К проблеме соотношения международных и междукняжеских договоров (X–XIV ст.).

Исследование посвящено проблеме соотношения таких видов средневековых древнерусских договоров как междукняжеские и международные. Дается обзор научной литературы и анализируется роль историографии в исследовании проблемы. Путем сравнения отдельных подвидов таких договоров, раскрывается их сущность и основные черты, соответствующие отдельным видам договоров или общие для обоих.

Ключевые слова: источник (форма) права, нормативно-правовой договор, международные договоры, междукняжеские договоры, Киевская Русь, средневековое право, средневековое международное право.

Summary

Rominskiy Y. On the problem of correlation between international and princely treaties (X–XIV century).

The study is dedicated to the problem of correlation between such kinds of medieval Old-Russian treaties as princely and international treaties. A review of scientific literature is given, and the role of historiography in the study of the problem is analyzed. Through comparison of separate subtypes of such treaties their essence is revealed, as well as main features characteristic for certain kinds of treaties or common for both of them.

Key words: sources of law, law-making treaty, international treaties, princely treaties, Kievan Rus, medieval law, medieval international law.

УДК 321 (091); 340 (091); 342 (092)

Л. В. ХУДОЯР

Леся Вікторівна Худояр, провідний інженер Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

З ІСТОРІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАПОРОЗЬКІЙ СІЧІ: НА МАТЕРІАЛАХ АРХІВУ КОША НОВОЇ ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ

Дослідження історії становлення і розвитку адміністративного процесу в контексті вітчизняної правової традиції сприятиме оформленню сучасних концептуальних положень теорії адміністративного процесу, що має сприяти оформленню його як самостійної галузі права.

Метою дослідження є становлення адміністративного процесу в козацькі часи в Україні, його структурні компоненти та характерні особливості. Для досягнення мети дослідження слід вирішити наступні зав-

дання: розкрити зміст поняття «адміністративний процес» у сучасній теорії адміністративного права та порівняти його зі змістом цього поняття часів козацької України; висвітлити особливості правового регулювання адміністративного процесу у Запорозькій Січі; окреслити коло суб'єктів уповноважених здійснювати адміністративний процес у Запорозькій Січі; визначити категорії юридичних справ, що провадилися в ході адміністративного розгляду в Запорозькій Січі; висвітлити види адміністративних актів Запорозької Січі; визначити специфіку адміністративного процесу в Запорозькій Січі.

Адміністративний процес – складне явище, яке охоплює найрізноманітніші сфери діяльності публічної адміністрації та різні категорії індивідуальних справ. Вивченню цього явища присвятили численні праці вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема, Д. Н. Бахрах, С. Т. Гончарук, Е. Ф. Демський, А. А. Дьомін, Ю. М. Козлов, І. Б. Коліушко, А. Т. Комзюк, А. П. Коренев, Р. О. Куйбіда, О. В. Кузьменко, А. Є. Лунев, В. М. Манохін, А. А. Мельников, Т. Манн, Ю. С. Педько, В. Г. Перепелюк, Г. І. Петрова, М. І. Піскотін, В. І. Попова, Н. Г. Саліщева, А. О. Селіванов, С. С. Студенікін, В. С. Тадевосян, В. П. Тимошук, М. М. Тищенко, О. Ю. Якімов, Ц. А. Ямпольська та ін. Утім, до сьогодні в юридичній літературі не вироблено одноставного підходу до визначення обсягу і змісту поняття адміністративного процесу. Тому дослідження історії становлення адміністративного процесу залишається актуальним питанням сучасного правознавства. На жаль, до цього часу адміністративний процес у Запорозькій Січі спеціально не досліджувався.

Запорозька Січ не мала всіх ознак суверенної держави у сучасному розумінні. Разом із тим, переважною більшістю дослідників вона визнається автономним державним утворенням зі своєю територією та військово-адміністративним устроєм. За формою адміністративного устрою Запорозька Січ була унітарною організацією, що складалася зі спілки куренів (побутово-бойових одиниць) та паланок (адміністративно-військових округів) у межах Вольностей Запорізьких¹.

Суб'єктами (учасниками) адміністративного процесу в Запорозькій Січі були: вищий законодавчий та адміністративний орган влади – загальна Військова рада (Січова рада, Чорна рада, деякі питання, що належали до її компетенції в період Нової Січі почали вирішуватися Радою старшини; центральний орган влади та управління – Кіш, який відав адміністративними, військовими, судовими й навіть духовними справами козацького товариства й складався з виборної військової (командної) старшини або військових начальників (кошового отамана, військового судді, військового писаря, військового обозного і осавула); курінні (військові) органи влади – курінні отамани і ради по куреням (курінні ради); військові служителі – військовий пушкар, військовий товмач (або драгоман), довбиш, військові шафарі та кантарлеї, булавничий, бунчужний, хорунжий, перначник; похідна військова старшина – полковник («сердюк»), осавул, писар; територіальні органи влади – паланкові полковники та ради по паланкам (паланкові ради), осавул, писар, хорунжий; громадські отамани; окремі козаки; іноземці.

Суб'єктами (учасниками) адміністративного процесу в Запорозькій Січі були також органи та посадові особи Гетьманщини та Російської імперії, які діяли з метою ведення процесу і були здатні приймати остаточні рішення: Гетьман та Генеральна військова канцелярія, а також військова та цивільна адміністрація Російської імперії. Прикладом можуть слугувати: «Лист київського генерал-губернатора Йоганна Вейсбаха до кошового отамана Івана Малашевича про перекупку купців з Криму і Туреччини лише через Васильківський форпост поблизу Києва після витримання належного карантину»²; «Ордер Київської губернської канцелярії Кошеві про присилку або наймання робітних людей для насипання борошна та крупи в мішки і перевезення їх з новосіченського магазину в Січ»³; «Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві з дозволом відрядити депутацію для отримання жалування»⁴; «Указ Генеральної військової канцелярії Запорозькому Війську про недопущення конфліктів між татарами та запорожцями і про своєчасний розгляд претензій татар до запорожців»; копії двох листів кримського хана Арслан Гірея до київського генерал-губернатора Михайла Леонтьєва та записка, вирок («худжет») очаківського суду і реєстр, привезені в Київ татарським мурзою Абдул Гафар Агою⁵.

Правовою основою адміністративного процесу в Запорозькій Січі були «стародавній військовий звичай, словесне право і здоровий глузд». Матеріальною основою козацького права були специфічні суспільні відносини, які склалися у запорозькій козацькій спільноті. Джерелом матеріального права – трансформовані норми давньоруського права, пристосовані до конкретно-історичних умов, різноманітні запозичення правових норм і традицій русько-литовської та польської доби, а також правові звичаї сусідніх народів⁶. В ході розгляду і вирішення адміністративних справ використовувалася українська мова⁷.

Слід зазначити, що військово-адміністративна і виконавча влада у запорозькому війську не відділялася від судової⁸. Яскравим доказом такої думки є численні архівні матеріали, вміщені, наприклад, у третьому томі «Архіву Коша Нової Запорозької Січі», де не розрізняються присуди у цивільних та кримінальних справах та адміністративні накази та розпорядження, які часто містилися у одному правовому акті. Наприклад, «Рапорт Коша Генеральній військовій канцелярії про сприяння комісарам Орлицької сотні Полтавського полку в стягненні порцій з жителів сіл Данилівка та Ревунівка та про виселення їх з території Вольностей Войськових» від 4 лютого 1754 р., «Наказ Коша полковникові Кодацької паланки Федору Іванову про таємне затримання вихідців з Гетьманської України, які, залишивши Запорозжя, тікали за Українську лінію та про опис їхнього майна» від 20 лютого 1754 р., «Лист Коша до старосамарського сотника Івана Березаня з відмовою повернути худобу, зайняту полковниками Самарської паланки Петром Торським та Іваном Водолагою у старосамарських жителів» від 17 жовтня 1756 р.⁹ та інші.

Звичаєві процесуальні норми характеризувалися підкресленою обрядовістю. При чому, у переважній більшості випадків обрядовість підміняла процесуальні норми. Прикладом може слугувати порядок скли-

кання і роботи загальнокозацької Січової ради, яка була не лише найвищим законодавчим та адміністративним органом, а й головною інстанцією, яка розглядала найважливіші адміністративні, цивільні (розподіл землі, угідь, майна тощо) та кримінальні (важкі злочини та засудження важливих злочинців) справи.

Практичними організаторами ради на січовому майдані були осавули, які через барабанний бій і пряме нагадування товариству (інколи за допомогою кийів) забезпечували явку козаків. Загалом січовики ставали великим колом (усі були з непокритими головами), кожен курінь окремо на чолі зі своєю старшиною. Після загального молебну та благословення священика слово брав кошовий отаман, старшина й усі бажані. У разі розгляду складних справ січова старшина могла збиратися на окрему малу раду, яка засідала тут же посеред козацького кола. Узгоджене рішення козацьких керманічів згодом виносилося на розгляд загальної ради, про що оголошував осавул. З правничого погляду січова рада мала найвищі прокурорсько-судові повноваження і могла проводити розслідування щодо найвищих посадовців Січі. Радою козаки могли усувати кошових отаманів, писарів та іншу старшину, а також своїх послів, які підозрювалися у неналежному ставленні до своїх обов'язків, у неретельному виконанні січових рішень, у несвідомих помилках чи спланованій зраді інтересів Коша. Суворість судових рішень козацької ради могла сягати не лише позбавлення посад і доброго імені, але часом і життя¹⁰.

Однією з важливих особливостей судового та адміністративного процесу в Запорозькій Січі були майже необмежені дискреційні повноваження (адміністративний розсуд) органів влади та посадових осіб. Джерелами права, на основі яких приймалися судові та адміністративні рішення, переважно була правосвідомість та волевиявлення усього січового товариства.

Утім, слід зазначити, що в часи Нової Січі (1734–1775) рішення у сферах управління, попереднього слідства та адміністративного судочинства були переважно формою вираження правосвідомості козацької старшини, хоча здебільшого вони формально приймалися від імені товариства (козаків Кошу). Про це свідчать, наприклад, документи Архіву Коша Нової Запорозької Січі. Наприклад: цибула депутатів від Запорожжя в Бахмутській слідчій комісії до Коша про самовільний від'їзд з Бахмута козацьких козаків і з проханням покарати їх за це; промеморія Бахмутської слідчої комісії Кошеві про звільнення полковника Йосипа Барана з-під слідства після примирення з бахмутським купцем Мироном Рибінцовим від 9 квітня 1748 р.; наказ Коша полковникам Самарської паданки Андрію Шраму та Кальміуської паланки Григорію Якимову про розшук і затримання злочинців, які пограбували козаків, що везли харчі депутатам від Запорожжя в Бахмут від 7 червня 1748 р.¹¹.

Зокрема, А. О. Скальковський зазначав, що в часи Нової Січі екстраординарні ради (старшинські ради) або сходки збирались по особливим випадкам, як-то: для вислуховування височайших указів, гетьманських універсалів, раптового відрядження козаків на прикордонну службу, видачі громадських грошей, а також для вирішення спірних справ та для вжиття особливих заходів по внутрішнім розпорядкам. Автор наводить приклад справи, яка розглядалася по такому особливому випадку 23 грудня 1764 р. й стосувалася гайдамацтва¹².

Зокрема, у рішенні містилося наступне: «Ми всіх куренів отамани, з усіма старшими козаками, зі стариками і молодими добросовісними в Кошу запорозькому, при зібранні повному військовому, всіх старшин, стариків і отаманів, за вироком і бажанням до доброго порядку всього Коша дали сію в Кошу розписку в нижчеписаному: «Де є степами й лугами, наших куренів вори й злодії і який би не був ватажок, передержував або покупец ворівського, не тільки де жили, але й де шаталися в чатах і зібраннях, до єдиного прибрати в руки, викоринити й утримати зовсім від воровства, щоб ні у татар, ні у Польщі, ні в російських підданих, по шляхам і по зимівникам, ні на одну копійку вето від сього дня не чинили за всіма до єдиного козака наглядати отпюд отримати зобов'язати; захищати, передержувати винного й за нього ручатися ніде не будуть; до бунтів і рад жодного не допускати, й за те худобою своєю і горлом з усім куренем ставити, не щадячи один одного і по всім наказам завжди будем у послуханні у Кошового і старший військових; воровство зовсім винищити приступаємо і прийдеться вірно. А якщо в якому курені отаман не ісправний, ослухається й потакати злодійства буде, то пану Кошовому вільно його карати й наказом відставити, а іншого обрати, і тільки доброго й ісправного зараз поставити, а його у всіх куренях всякої честі позбавити і в другий раз отаманом не обирати й не становити. А пану Кошовому й військовій старшині от сього ж дня за нами, як і за всіма курінними так наглядати, щоб були ми завжди в добрім страху і порядку, й на кому що явиться, не миловати і всякого воровства не допускати й карати, по військовому звичаю, потачок, дозволу ні на що погане нікому не давати, взяток з винних не брати і їх не випускати без покарання всього Коша, ні за найменшу воровську вину, ні на які поруки воров і їх согласників не давати; а хто прийде за таким ручатися, то й того оковати і з воров рівно держати і карати.

А якщо не так вчинятимуть пан Кошовий, судія, писар і осавул, і виявиться в чому потакун, або добрих або не винуватих козаків будуть марно кривдити, то, не чекаючи ради річної або піврічної, отаманам і старикам таких правителів, зараз з доносом головним командам, від Коша відставити й ніколи того підозрілого й слабого старшину вже не обирати і в ніякий чин не ставити, і якої справи і обід не закінчать, то з самого того стягнути. При тому ж вони пани в Кошу правлячі землю військову від всяких утисків оберігати і милості від її імператорської величності височайших урядів шукати і головних команд шукати за всі потреби й необхідності, й не пропускати ніяких справ і завжди дивитися по всьому кошу про добрий стан.

Що в повній слухняності, честі і вірності всі могли жити і військовими колишніми корисними звичаями і привілеями на віки користуватися і на те все військо і в військовий особливий скарбець і табель військовий зробити, а при зібранні стариків і отаманів «считати, теряти и содержать: скрынку войсковую непод-

вижнюю при церкві, расходною для Коша в судьи о том все стараться правящим в Кошу». Також порох у свинець війська нерухомо утримувати. На кожную потребу отаманам і старшині казни військової собі ніколи не ділити і не торкатися без стариків, до скарбу нерухомого військового, під смертним штрафом, і хто на тому наполягати буде і цей військовий устав і підписи наші перемінить, то горлом карати і всю худобу його забирати, не зважати ні на старшину, ні на отаманів, ні на кого. А щоб завжди військо запорозьке низове справно було зброєю, кіньми зі всією зброєю, того пану Кошовому і отаманам усім дивитися і наказувати буз забутку, і всіма козаками отамани будуть того неусипно спостерігати і на службу його імператорської величності від малого до великого готові перебувати і перебуватимуть на віки.

У тому підписуємося усіх куренів отамани зі стариками і козаками по простоті хрестами, а хто можу письмом і що повинні усі вищеописаного дотримуватися і виконувати неодмінно суворо і охоче зобов'язуємося, а в апробацію і в підтвердження пан Кошовий отаман і військові старшини нинішні і колишні на цьому підписатися мають, і військову печатку при всіх прикласти, і надати всім високим владам, і читати сіє в раді при зібранні старшин»¹³.

Як видно зі змісту рішення, у ньому не міститься жодного посилання на конкретне джерело права. Тобто джерелом судової й адміністративної влади Січі у ті часи були правосвідомість та волевиявлення козацької громади. Надання адміністративної і судової функцій виборній козацькій старшині символізувало довіру козацького товариства до своїх товаришів. Тобто адміністративна й судова влада, трактувалася як різновид універсальної публічної влади, реалізувалася через найавторитетніших козацьких ватажків і здійснювалася на підставі взаємно визнаних загальнообов'язкових правил та рівного правового статусу усіх козаків.

Відповідно до сказаного можна сформулювати такі принципи адміністративного процесу Запорозької Січі: правова рівність, охорона інтересів Коша та всього товариства, публічність (офіційність), гласність, самостійність в ухваленні рішень, швидкість ухвалення рішень, користування рідною мовою.

Численні адміністративні акти, вміщені у т.1–4 «Архіву Коша Нової Запорозької Січі» можна класифікувати за такими критеріями: за формою вираження, за юридичними властивостями; за юридичними наслідками; за змістом; за характером дії щодо особи.

За формою вираження адміністративні акти Запорозької Січі поділялися на усні та письмові. Зокрема, серед усних правових актів, які видавалися в Коші (особливо в перші часті існування запорозького козацтва), мали поширення так звані «печатки». «Печатки» – це накази Коша, які розсилалися по паланкам і перевозам, за відсутності писарів, і склалися з печатки, наклеєної на воску або папері, зміст же їх передавався усно¹⁴. Класифікувати ці акти не уявляється можливим.

Преважна більшість адміністративних актів Нової Січі видавалася у письмовій формі й мала такі назви: акти органів влади та посадових осіб Запорозької Січі (універсали Військової Ради, листи Коша, промеморії, ордери Коша, цидули, накази Коша, вимоги Коша, інструкції Коша та Січової військової канцелярії); акти військової адміністрації Гетьманщини (укази, ордери та листи гетьманів, Генеральної військової канцелярії, гетьманської військової адміністрації, вимоги представника гетьмана в Запорозькій Січі); акти татарського уряду (ярлики, тощо); акти органів влади Російської імперії (грамоти царів, ордери малоросійського й київських генерал-губернаторів та Київської губернської канцелярії).

За своїми юридичними властивостями переважна більшість вміщених у «Архіві» актів є індивідуальними актами. Індивідуальні правові акти мають наступні загальні ознаки: вони спрямовані на врегулювання конкретних ситуацій, які вимагають юридичного вирішення; з їх допомогою відбувається встановлення, зміна або припинення юридичних прав і обов'язків учасників суспільних відносин у індивідуальному порядку; вони адресовані персонально визначеним суб'єктам; правові веління отримують у них об'єктивований вираз; вони органічно доповнюють нормативні правові акти; є самостійним елементом у механізмі правового регулювання¹⁵.

Такі акти не містили норм абстрактно-узагальненого змісту та загальної дії, а містили «модель» конкретного рішення або «індивідуальні правила поведінки»¹⁶.

До поодиноких актів абстрактно-узагальненого змісту можна віднести «Повідомлення київського віце-губернатора Івана Костюріна Кошеві про порядок отримання борошна і круп»¹⁷.

Прикладом індивідуальних актів можуть слугувати: «Вимога Коша обер-офіцерів переволочнянського магазину прапорщику Федорові Чернікову про постачання Війська Запорозького борошном і крупами згідно з рішеннями Сенату і Військової колегії»; «Інструкція Коша військовому пушкареві Якиму Тарану та писареві Кодацької паланки Василю Волю про порядок отримання борошна і круп з переволочнянського магазину»; «Наказ Коша полковникові Кодацької паланки Федору Сьомаку про організацію вивезення провіанту з переволочнянського магазину на Січ»; «Лист Коша уманському полковникові Станіславу-Костці Артинському про відшкодування збитків жителям Правобережної України Тимофієві Півню, Василеві Юрченку та іншим»¹⁸; «Лист старосамарського сотника Івана Березаня до Коша з проханням повернути йому сіно, відібране самарським полковником Олексієм Кумпаном» та «Лист Коша до старосамарського сотника Івана Березаня про відповідь гадацькому полковому осавулові Йосипу Ситенському і про заборону користуватися запорозькими угіддями»¹⁹ та ін.

За дією у часі адміністративні акти Запорозької Січі були переважно разові.

За юридичними наслідками адміністративні акти поділялися на: зобов'язуючі, забороняючі, правоприносячі, правоповноважуючі, та такі, що містять відмови. Прикладом зобов'язуючих актів є: «Промеморія переволочнянської артилерійської команди Кошеві про повернення тари, виділеної для перевезення в Січ

пороху та свинцю»²⁰; «Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про негайне відшкодування збитків, заподіяних старосамарському сотникові Івану Березаню запорозьцями, та з дорученням гадяцькому полковому осавулові Йосипу Ситенському контролю за виконанням ордера»²¹. Прикладом забороняючих актів є: Розпорядження Коша отаманові Федору Байраку і жителям Старої Самари про заборону користуватися запорозькими угіддями і відстрочку сплати десятини до окремої резолюції»²²; «Ордер Коша полковнику Бугогардівської паланки Івану Сухині про заборону відправляти церковні треби безпаспортним священнослужителям і повернення їх до своїх монастирів». Прикладом правоприняючого акта є «Лист військового писаря Івана Глоби до ієрея церкви с. Петрівка Петра Оранського про звільнення Бобоха (Бобошка) від служби у Війську Запорозькому»²³. Прикладом обтяжуючого акту є «Рапорт Коша Генеральній військовій канцелярії про заборону козацькому і самарському полковникам приймати на поселення вихідців з Гетьманської і Правобережної України та про відіслання реєстру цих вихідців, виселених з запорозьких земель»²⁴.

Специфіку адміністративного процесу в Запорозькій Січі відображає його структура, що являє собою сукупність окремих проваджень, що мають як юрисдикційний, так і неюрисдикційний характер. Видами таких адміністративних проваджень були: спори щодо правовідносин, оскарження, дозвільні, контрольні, правовстановлюючі й правоприняючі. Зокрема прикладом юрисдикційного провадження є «Промеморія Коша Миргородському полковому суду про вжиття Кошем заходів з метою затримання Семена Шпака, Андрія Чернецького та Яцька, обвинувачених у нападі на пасіку Ведмедівського Миколаївського монастиря»²⁵. Прикладом неюрисдикційного провадження може служити Наказ Коша полковникові Бугогардівської паланки про посилення нагляду за козаками та розшук злочинців на території паланки²⁶.

Висновки: Питання еволюції адміністративного процесу в контексті загального розвитку адміністративного права необхідно розглядати, враховуючи вітчизняні історичні традиції та історичний досвід, зокрема, козацької доби.

Кардинальні зміни в соціальній, політичній та економічній сферах життя українського суспільства періоду української національної революції 1648–1676 рр. та у післяреволюційний період зумовили глибокі соціальні та економічні реформи, а відтак й нові завдання публічного управління, розвиток права та правозастосування. Адміністративний процес у Запорозькій Січі можна визначити як владну правоустановчу, правозастосовну, юрисдикційну й виконавчо-розпорядчу діяльність органів публічної влади, посадових осіб, інших уповноважених суб'єктів, яка полягала у здійсненні проваджень щодо розгляду і вирішення індивідуально-конкретних справ з метою досягнення заздалегідь запланованих результатів.

Позитивною стороною адміністративного процесу у Запорозькій Січі можна назвати його поліструктурність, демократизм та відсутність етатистських традицій. Негативною стороною був низький рівень впорядкованості, оскільки не існувало чіткої систематизованої нормативної бази, яка б регулювала цей вид юридичної діяльності. Видами адміністративного процесу були адміністративні процедури та адміністративна юрисдикція.

¹ Паньонко І. М. Органи влади Запорізької Січі [Текст] / Ігор Михайлович Паньонко; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – Л.: ЛДУВС, 2006. – С. 113.

² Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734–1775 [Текст]: корпус документів / ред. кол. П. С. Сохань [та ін.]; Центр. держ. істор. арх. України, НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. / Упорядники: Гісцова Л. З., Автономов Д. Л., Дрозд Є. І., Лашенко Х. Г., Омельченко А. Ю., Полегайлов А. Г., Стафійчук В. В., Сухих Л. А. Т. 1 – К., 1998. – С. 81–82.

³ Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734–1775 [Текст]: корпус документів / ред. кол. П. С. Сохань [та ін.]; Центр. держ. істор. арх. України, НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. / Упорядники: Гісцова Л. З., Автономов Д. Л., Демченко Л. Я., Дрозд Є. І., Ігнатова О. В., Кузик Т. Л., Лашенко Х. Г., Муравцева Л. М., Стафійчук В. В., Сухих Л. А. – Т. 2. – К., 2000. – С. 157.

⁴ Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734–1775... – Т. 2. – С. 146.

⁵ Там само. – С. 423–426.

⁶ Грозовський І. М. Право Нової Січі (1734–1775 рр.) [Текст]: навч. посібник / І. М. Грозовський; Університет внутрішніх справ, Запорізький ін-т держ. та муніципального управління. – Х.: Видавництво ун-ту внутрішніх справ, 2000. – С. 8.

⁷ Скальковский А. Как судили и рядили в Сечи запорожской // Киевская старина. – Март 1886. – 604–621 с. – С. 612.

⁸ Там само. – С. 619.

⁹ Архів Коша Нової Запорозької Січі: Опис справ 1734–1775 рр. [Текст]: корпус документів / ред. кол. П. С. Сохань [та ін.]; Центр. держ. істор. арх. України, НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. / Упорядники: Гісцова Л. З., Автономов Д. Л., Дрозд Є. І., Лашенко Х. Г., Омельченко А. Ю., Полегайлов А. Г., Стафійчук В. В., Сухих Л. А. – Т. 3. – К.: INTAS, 2003. – С. 108; 114; 274–275.

¹⁰ Історія державної служби в Україні: У 5 / [О. Г. Аркуша, О. В. Бойко, Є. І. Бородін та ін.; відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій; редкол. С. В. Кульчицький (кер. авт. кол. та ін.); Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. – К.: Ніка – Центр, 2009. – Т. 1. – 544 с. – С. 190–191.

¹¹ Архів Коша Нової Запорозької Січі... – Т. 2. – С. 206, 212–213, 215.

¹² Скальковский А. О. К истории Запорожья. Внутренние распорядки. // Киевская старина. – 1882. – Т. 4. Декабрь. – К.: Типография Г. Т. Корчак-Новицкого. – С. 527.

¹³ Там само. – С. 527–529.

¹⁴ Там само. – С. 533–534.

¹⁵ Там само. – С. 60.

¹⁶ Миннирес И. А. Об индивидуальной правовой норме и индивидуальном правовом регулировании. // Российский юридический журнал. – 2009. – № 5. – С. 69–74.

- ¹⁷ Архів Коша Нової Запорозької Січі... – Т. 2. – С. 102–103.
¹⁸ Там само. – С. 97–100.
¹⁹ Архів Коша Нової Запорозької Січі... – Т. 3. – С. 390–391.
²⁰ Архів Коша Нової Запорозької Січі... – Т. 2. – С. 128.
²¹ Архів Коша Нової Запорозької Січі... – Т. 3. – С. 386–387.
²² Там само. – С. 374–375.
²³ Архів Коша Нової Запорозької Січі... – Т. 1. – С. 143, 149.
²⁴ Архів Коша Нової Запорозької Січі... – Т. 3. – С. 138–139.
²⁵ Там само. – С. 678–679.
²⁶ Там само. – С. 671–672.

Резюме

Худояр Л. В. З історії адміністративного процесу в Запорозькій Січі: на матеріалах Архіву Коша Нової Запорозької Січі.

Досліджено особливості та характерні риси адміністративного процесу в Запорозькій Січі. Здійснено порівняльний аналіз змісту поняття «адміністративний процес» в сучасній теорії адміністративного права та в правових уявленнях козацтва. Висвітлено особливості правового регулювання адміністративного процесу в Запорозькій Січі, окреслено коло суб'єктів уповноважених здійснювати адміністративний процес у Запорозькій Січі, визначено категорії юридичних справ, що провадилися в ході адміністративного розгляду в Запорозькій Січі, висвітлено види адміністративних актів та специфіку адміністративного процесу в Запорозькій Січі.

Ключові слова: Запорозька Січ, адміністративний процес, суб'єкти (учасники) адміністративного процесу, адміністративні акти, індивідуальні акти, юрисдикційні і неюрисдикційні провадження, звичаєве право.

Резюме

Худояр Л. В. Из истории административного процесса в Запорожской Сечи: на материалах Архива Коша Новой Запорожской Сечи.

Исследованы особенности и характерные черты административного процесса в Запорожской Сечи. Осуществлен сравнительный анализ содержания понятия административный процесс» в современной теории административного права и в правовых воззрениях казачества. Освещены особенности правового регулирования административного процесса в Запорожской Сечи, очерчен круг субъектов уполномоченных осуществлять административный процесс в Запорожской Сечи, определены категории юридических дел, которые рассматривались в ходе административного разбирательства в Запорожской Сечи, освещены виды административных актов и специфика административного процесса в Запорожской Сечи.

Ключевые слова: Запорожская Сечь, административный процесс, субъекты (участники) административного процесса, административные акты, индивидуальные акты, юрисдикционные и неюрисдикционный производства, обычное право.

Summary

Hudoyar L. The History of administrative process in Zaporozhzhya Sich: on materials of New Zaporozhzhya Sich.

The features and characteristics of the administrative process in the Zaporozhzhya Sich. The comparative analysis of the meaning of “administrative process” in the modern theory of administrative law and legal concepts Cossacks. The peculiarities of the legal regulation of the administrative process in the Zaporozhzhya Sich, the circle of entities authorized to process administrative in Zaporozhzhya Sich, defined category of legal cases that were conducted during the administrative proceedings in the Zaporozhzhya Sich, highlights the types of administrative acts and specific administrative process in Sich.

Key words: Zaporozhzhya Sich, administrative procedure, the subjects (participants) of administrative process, administrative acts, individual acts, jurisdictional proceedings, customary law.

УДК: 340.1

Н. В. ЧЕРВІНСЬКА

*Наталія Володимирівна Червінська, здобувач
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України*

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО МЕНТАЛІТЕТУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА

Україна демократизується, оновлюється, впевнено йдучи до європейського державного простору. У нових умовах постає проблема переосмислення власної історії, адже проблема самоідентифікації в усіх аспектах (духовному, етнічному, мовному, культурному, державному) завжди була дуже актуальною в українській історії. Однією із важливих рушійних сил у зміцненні державності стає український менталітет і його вплив на підвищення ефективності законодавства.